

2011 квітень № 7 (218)

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Частина I

Заснований у лютому 1997 року (27)

Свідоцтво про реєстрацію:

серія КВ № 14441-3412 ПР,

видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено до переліку

наукових фахових видань України

(педагогічні науки)

Постанова президії ВАК України від 14.10.09 №1-05/4

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради

Луганського національного університету

імені Тараса Шевченка

(протокол № 9 від 25 березня 2011 року)

Виходить двічі на місяць

Засновник і видавець –
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – доктор педагогічних наук, професор Курило В. С.

Заступники головного редактора –

доктор педагогічних наук, професор Савченко С. В.

Випускаючі редактори –

доктор історичних наук, професор Бур'ян М. С.,
доктор медичних наук, професор Виноградов А. О.,
доктор філологічних наук, професор Галич О. А.,
доктор педагогічних наук, професор Горошкіна О. М.,
доктор сільськогосподарських наук, професор Конопля М. І.,
доктор філологічних наук, професор Синельникова Л. М.,
доктор педагогічних наук, професор Харченко С. Я.

Редакційна колегія серії “Педагогічні науки”:

доктор педагогічних наук, професор Ваховський Л. Ц.,
доктор педагогічних наук, професор Гавриш Н. В.,
доктор педагогічних наук, професор Докучаєва В. В.,
доктор педагогічних наук, професор Максименко Г. М.,
доктор педагогічних наук, професор Ротерс Т. Т.,
доктор педагогічних наук, професор Хриков Є. М.,
доктор педагогічних наук, професор Чернуха Н. М.,
доктор педагогічних наук, професор Чиж О. Н.

**Редакційні вимоги
до технічного оформлення статей**

Редколегія “Вісника” приймає статті обсягом 4 – 5 сторінок через 1 інтервал, повністю підготовлених до друку. Статті подаються надрукованими на папері в одному примірнику з додатком диска. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, *.rtf) шрифтом № 12 (Times New Roman) на папері формату А-4; усі поля (верхнє, нижнє, правє й лівє) — 3,8 см ; верхній колонтитул — 1,25 см , нижній — 3,2 см .

У верхньому колонтитулі зазначається: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № ** (***) , 2011.

Статті у «Віснику» повинні бути розміщені за рубриками.

Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому кутку без відступів (шрифт нежирний). Ініціали і прізвище автора вказуються в лівому верхньому кутку (через рядок від УДК) з відступом 1,5 см (відступ першого рядка), шрифт жирний. Назва статті друкується через рядок великими літерами (шрифт жирний).

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені елементи повинні бути стилістично представлені в тексті, але графічно виділяти їх не треба.

Посилання на цитовані джерела подаються в квадратних дужках після цитати. Перша цифра — номер джерела в списку літератури, який додається до статті, друга — номер сторінки, наприклад: [1, с. 21] або [1, с. 21; 2, с. 13–14]. Бібліографія і при необхідності примітки подаються в кінці статті після слова „Література” або після слів „Література і примітки” (без двокрапки) у порядку цитування й оформляються відповідно до загальноприйнятих бібліографічних вимог. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом.

Статтю закінчують 3 анотації обсягом 3 – 4 рядків українською, російською та англійською мовами із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові автора, назви статті та ключовими словами (3 – 5 термінів).

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного фахівця (доктора, професора).

На окремому аркуші подається довідка про автора: (прізвище, ім'я, по батькові; місце роботи, посада, звання, учений ступінь; адреса навчального закладу, кафедри; домашня адреса; номери телефонів (службовий, домашній, мобільний).

Пономарьова О. М. До відкриття IV Всеукраїнської науково-практичної конференції „Формула творчості: теорія і методика мистецької освіти”

Статтю присвячено відкриттю IV Всеукраїнської науково-практичної конференції „Формула творчості: теорія і методика мистецької освіти”.

Ключові слова: творчість, мистецька освіта, мистецтво.

Пономарева Е. Н. К открытию IV Всеукраинской научно-практической конференции „Формула творчества: теория и история художественного образования”

Статья посвящена открытию IV Всеукраинской научно-практической конференции „Формула творчества: теория и история художественного образования”.

Ключевые слова: творчество, художественное образование, искусство.

Ponomareva O. M. The IV Ukrainian scientific practical conference „Formula of creation: theory and method of artistic education”

The article is devoted opening the IV Ukrainian scientific practical conference „Formula of creation: theory and method of artistic education”.

Key words: creation, artistic education, art.

УДК 378 (4) (091)

І. К. Глазунова

ОСНОВНІ ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Останнім часом своєчасною та надзвичайно актуальною стала ініціатива низки європейських країн щодо загальноосвітньої взаємоузгодженої й толерантної підготовки людини до життя в „новій Європі”, яка відома як Болонський процес.

„Болонський процес – це система заходів європейських державних установ (рівня міністрів освіти), університетів, міждержавних і громадських організацій, пов’язаних із вищою освітою, спрямована на структурне реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень з метою створення до 2010 р. європейського наукового й освітянського простору задля підвищення спроможності випускників вищих навчальних закладів до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на

європейському ринку праці, підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи” [1, с. 89].

Як показує аналіз інтеграційних процесів вищої школи в Європі, формування ідей її європеїзації почалося майже півстоліття тому, задовго до червня 1999 р. Болонська декларація не виникла раптово. Вона – результат узагальнення, цілеспрямованого колективного осмислення об’єктивних соціально-економічних і політичних процесів та їхньої взаємодії з освітніми системами.

Отже, Болонський процес мав свою передісторію та суто історію, які складаються з трьох основних періодів кожна. Мета запропонованої публікації полягає у висвітленні історичних етапів розвитку Болонського процесу, з’ясуванні завдань, що ставились до вирішення кожним з цих етапів.

Перший період передісторії Болонського процесу датується 1957 – 1982 рр. Початком можна вважати Римський договір 1957 р., за яким діяльність Європейського Союзу (ЄС) у галузі освітньої політики обмежувалася заохоченням співпраці між державами-членами без втручання в зміст навчального процесу й організацію освітніх систем окремих країн, поважаючи їхню культуру та мовну різноманітність. Водночас з розширенням масштабів міграції робочої сили актуалізується питання щодо порівняння освітніх систем з метою стандартизації документів про рівень їхньої освіти та забезпечення взаємовизнання дипломів про освіту.

У 1967 р. відбулася перша Європейська спільна конференція міністрів освіти, яка започаткувала складний процес вироблення єдиного загальноєвропейського підходу до вищої освіти.

Починаючи з 1950-х рр., було розроблено та прийнято низку європейських конвенцій щодо еквівалентності дипломів і визнання періодів навчання. **Другий період** формування ідей європейської освітньої інтеграції (1983 – 1992 рр.) характеризується конкретизацією цілей і завдань, поглибленням узгодженої з реаліями країн кооперації вищої освіти в межах Євросоюзу. Так, відпрацьовувалися правові аспекти щодо суб’єктів навчального процесу, розроблялися відомі міжнародні проекти COMET, ERASMUS, LingWa, TACIS та інші, у яких наголошувалося на необхідності посилення взаємозв’язків вищої освіти та виробничих структур, розробки узгоджених між вищими навчальними закладами навчальних планів і програм, сприяння вивченню іноземних мов тощо. У 1990 р. було прийнято Європейську конвенцію про загальну еквівалентність періодів університетської освіти.

Подією планетарного масштабу наприкінці другої декади вересня 1988 р. стало святкування 900-річчя найстарішого в Європі **Болонського університету**. Заснований у 1088 р. під назвою Європейський університет, він відігравав надзвичайно важливу роль у розвитку науки та культури всього світу. На свято приїхали ректори

понад 300 університетів Європи (і не лише Європи), найвідоміші та найвпливовіші релігійні, громадські та політичні діячі, діячі культури й освіти з багатьох країн. Серед присутніх були: Папа Римський Павло Іоанн II, мати Тереза, Далай-лама та багато інших відомих особистостей. Святкування супроводжувалися численними зустрічами, консультаціями, прийомами, семінарами.

До цієї події експертами було підготовлено й узгоджено історичний документ, який 18 вересня в урочистій обстановці підписали присутні на святкуванні ректори європейських університетів. Його за аналогією з визначним середньовічним документом, відомим як Magna Charta Libertatum – Великою Хартією Вольностей, було названо Magna Charta Univesitatum – Велика Хартія Університетів. У Хартії було проголошено фундаментальні засади, які раз і назавжди мають бути основою призначення університетів як центрів культури, знань і досліджень.

Велику Хартію перекладено багатьма мовами світу. Офіційні переклади контролює Наглядова рада (Magna Charta Observatory), президентом якої є професор Фабіо Роверсі (Монако) – ректор Болонського університету в далекому 1988 р. Приємно усвідомлювати, що існує офіційний переклад й українською мовою. Magna Charta Universitatum була проголошена за 11 років до виникнення поняття „Болонський процес”, вона є його невід’ємним складником.

Серед перших українських університетів, які підписали Велику Хартію, були: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна та Дніпропетровський державний університет імені Олеся Гончара. У вересні 2003 р. Хартію університетів підписали Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова та Національний технічний університет України „Київський політехнічний інститут”.

Під впливом Маастрихтського договору (м. Маастрихт, Нідерланди) у 1992 р. головами держав та урядів 12 країн – членів Європейського співтовариства було започатковано міжнародне об’єднання. На додаток до національного громадянства Договір уводив громадянство ЄС. З цього часу розпочався **третій період передісторії** Болонського процесу Програми SOCRATES, Leonardo da Vinci, „Молодь”, TEMPUS були спрямовані на стимулювання інтеграційних процесів та модернізацію освіти в країнах континенту. Із середини 1990-х рр. ідеї євроінтеграції вищої освіти поширюються в Східну Європу, зокрема в Україну.

Саме в документах цього періоду, передусім у Програмному документі ЮНЕСКО „Реформа і розвиток вищої освіти” (1995 р.), було проаналізовано об’єктивні умови та суб’єктивні чинники, які спричинили поглиблення розвитку інтеграційних процесів освіти й економіки, освітніх систем Європи. Виділялись правові, соціально-економічні, лінгвістичні проблемні чинники, які обмежували

європейську мобільність, зростаючу роль освіти та професійної підготовки як принципової умови економічного та соціально-економічного розвитку сучасного суспільства.

Значною подією стало те, що 1996 р. було оголошено для Європи роком освіти впродовж усього життя. 11 квітня 1997 р. у Португалії під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО 43 країни підписали Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій, які належать до вищої освіти Європи (це перший офіційний документ у контексті Болонського процесу, до якого приєдналася Україна).

Подальша розробка гармонізації європейської системи вищої освіти зафіксована в **Сорбонській** спільній декларації, яку було підписано 25 травня 1998 р. під час зустрічі з нагоди 800-річного ювілею Паризького університету міністрами освіти чотирьох країн (Велика Британія, Італія, Німеччина, Франція). Декларація поставила питання про формування відкритого європейського простору у сфері вищої освіти, прозорість і зрозумілість дипломів, ступенів і кваліфікацій; орієнтацію на двоступеневу структуру вищої освіти (бакалавр – магістр); використання системі кредитів (ECTS) тощо. „Кредити може отримати кожен, хто бажає навчатись у європейських університетах. У студентів буде доступ до різних освітніх програм, зокрема можливість навчатися багатoproфільно, розвивати знання мов, використовувати інформаційні технології” [2, с. 17]. Цей документ треба розглядати як такий, що надав первинного поштовху процесу консолідації європейського простору вищої освіти в контексті загальноєвропейського процесу і який пізніше отримав назву Болонського. Постає необхідність вироблення єдиних стандартів вищої освіти; підняття рівня кваліфікаційних вимог до фахівців, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці та припинити відтік студентів і молодих учених до США. **Започаткувала історію Болонського процесу** офіційна зустріч міністрів освіти з 29 країн Європи (19 червня 1999 р. у м. Болонья, Італія). Вона ознаменувалася прийняттям спільної „Болонської декларації”. Запровадила регулярні – через кожні 2 – 3 роки – зустрічі (конференції) міністрів освіти європейських країн, які залучилися до процесу створення єдиного європейського простору вищої освіти. Важливо звернути увагу на те, що в Болонській декларації вже застосовується теза щодо створення європейського простору вищої освіти до 2010 р. Віднині курс було взято на **структурну модернізацію національних систем вищої освіти** так, щоб вони стали працювати на розвиток „суспільства знань”. Європейська Комісія пропонує таке визначення цього суспільства: „Суспільство, де процеси та практика засновані на виробництві, розподілі та використанні знань” [4, с. 7].

Стратегії навчання впродовж життя отримали назву **Лісабонських**, оскільки вони розглядалися й були схвалені на Лісабонському засіданні Ради Міністрів ЄС у березні 2000 р.

Принципово важливими на цьому етапі розвитку Болонського процесу мають висновки та рекомендації численних конференцій і семінарів експертів (Гельсінський семінар у лютому 2001 р., конференція в м. Саламанка, Іспанія – у березні 2001 р.).

Так, у рішеннях Гельсінського семінару головну увагу приділено двоступеневій структурі вищої освіти та відзначено, „що вона сприяє розвитку національної і інтернаціональної мобільності, оскільки передбачає модульний (блоковий) характер навчальних програм” [3, с. 11]. На Саламанській зустрічі було проголошено створення Європейської асоціації університетів (EUA).

Другій період розвитку історії Болонського процесу розпочався в Празі 19 травня 2001 р., де було підписано Празьке комюніке представниками вже 33 країн Європи. На саміті було виділено важливі елементи Європейського простору вищої освіти, а саме: постійне навчання впродовж усього життя; мотивоване залучення студентів до навчання; сприяння підвищенню привабливості та конкурентоспроможності Європейського простору вищої освіти для інших регіонів світу (зокрема обговорювались аспекти транснаціональної освіти).

18 – 19 вересня 2003 р. у Берліні **розпочався третій етап** Болонського процесу. Було визнано, що магістерський рівень освіти – недостатній для забезпечення належної наукової інноваційності європейської економіки. Тому було прийнято принципово нове рішення – поширення загальноєвропейських вимог і стандартів уже й на докторські ступені. Заплановано масову підготовку молодих докторів (у нас – кандидатів наук) у триступеневій вищій освіті за схемою „бакалавр – магістр – доктор”. Рекомендовано обмежитися лише одним науковим ступенем (доктор наук), а не двома (кандидат наук + доктор наук).

На Берлінській зустрічі до Болонської співдружності разом з іншими шістьма країнами було прийнято й Росію.

Черговий саміт країн – учасниць Болонського процесу відбувся 19 – 20 травня 2005 р. у м. Берген (Норвегія). На ньому до Болонської співдружності приєдналася **Україна** та ще чотири країни. Серед визначених пріоритетів на конференції особливу увагу приділено взаємодії між сферою вищої освіти та різноманітною дослідницькою діяльністю в усіх країнах-учасниках, а також між європейським простором вищої освіти та європейським простором досліджень.

Нині до загальноєвропейського процесу залучено багатьох фізичних і юридичних осіб. Склад учасників постійно розширюється. Це збільшує шанси на успіх процесу.

Зазначимо, що на всіх етапах Болонський процес було проголошено добровільним, багатоваріантним, гнучким, відкритим,

поступовим. І приєднання до Болонського процесу, і неприєднання до нього мають свої переваги та ризики.

Утім, з урахуванням усіх „за” і „проти” для країн, мета яких економічний і суспільний розвиток і, зрештою, вступ до Європейського Союзу, альтернативи Болонському процесу немає. Цей процес географічно не обмежений кордонами Європейського Союзу. Його учасниками можуть стати країни, які доведуть свою готовність щодо дотримання цілей і принципів Болонського процесу у своїх системах вищої освіти.

Навіть стислий історичний екскурс доводить, що Болонський процес не виник раптово. Прийняття Болонської декларації – це ще один доказ того, що зміни в освіті – не якість раптове відкриття, а скоріше – результат поступового усвідомлення взаємодії процесів європейської економічної та політичної інтеграції, результат розвитку ідей та інновацій у сфері освіти. У Болонській декларації знайшли свою конкретизацію головні напрямки розвитку європейських університетів з урахуванням досвіду та відповідно до цивілізаційного процесу початку ХХІ ст.

Європейський вибір України – це орієнтація на фундаментальні цінності західної культури – парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізація, свобода пересування, свобода отримання освіти будь-якого рівня тощо. Усе це є невід’ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства.

Література

1. Вища освіта і Болонський процес : навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти / М. Ф. Дмитриченко, Б. І. Хорошун, О. М. Язвінська, В. Д. Данчук. — К. : Знання України, 2006. — 440 с. **2. Матеріали** науково-практичного семінару „Кредитно-модульна система підготовки фахівців у контексті Болонської декларації” (Львів, 21 – 23 листоп. 2003 р.). — Л. : Вид-во „Львівська політехніка”, 2003. — 111 с. **3. Національна доктрина розвитку освіти** // Освіта. — 2002. — № 26. — 24 квіт. — 1 трав. — С. 2 – 4. **4. Гончаренко С. У.** Гуманітаризація загальної середньої освіти (Проект концепції) / С. У. Гончаренко, Ю. І. Мальований. — К., 1994. **5. Сікорський П. І.** Кредитно-модульна технологія навчання / П. І. Сікорський. — К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2006. — 127 с. **6. Згуровський М. З.** Стан та завдання вищої освіти України в контексті Болонського процесу / М. З. Згуровський. — К. : Політехніка, 2004. — 76 с.

Глазунова І. К. Основні історичні етапи Болонського процесу

У статті висвітлено основні історичні етапи розвитку Болонського процесу, доведено, що цей процес не виник раптово, а має свою передісторію та історію протягом багатьох років. На кожному етапі свого розвитку ставилися та вирішувалися конкретні завдання щодо

створення єдиного європейського простору вищої освіти, вільного пересування студентів і викладачів, свободи отримання освіти будь-якого рівня, освіти впродовж усього життя тощо.

Ключові слова: Болонський процес, інтеграція, глобалізація, мобільність, європейський простір вищої освіти.

Глазунова І. К. Основные исторические этапы Болонского процесса

В статье обозначены основные исторические этапы развития Болонского процесса, доказано, что этот процесс не появился неожиданно, а имеет свою многолетнюю предысторию и историю. На каждом этапе своего развития ставились и решались конкретные задания по созданию единого европейского пространства высшего образования, свободного перемещения студентов и преподавателей по территории Европы, свободного получения образования любого уровня, образования в течение всей жизни.

Ключевые слова: Болонский процесс, интеграция, глобализация, мобильность, европейское пространство высшего образования.

Glazunova I. K. All main historic stages of the Bolonsky process

In the article main historic stages of the development of the Bolonsky process were definite and it was proved, that this process hasn't appeared suddenly, but it has its own prehistory and history during many years. On the every stage of its development concrete tasks were put and solved about making a single European space of the high education, student's and teacher's free movement, the freedom of taking the education of every level during the whole life, etc.

Key words: Bolonsky process, integration, globalization, the Europea space of high education.

УДК [378. 016:168.522] (043.3)

Т. О. Зюзіна

**ДО ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОГО ОБҐРУНТУВАННЯ
ООНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ГУМАНІТАРНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У ВНЗ**

Зміст культурологічної підготовки – це сукупність знань, які визначають науково-теоретичну готовність у галузі наук про культуру. Наукові підходи до визначення змісту підготовки студентів базуються на загальнодидактичних уявленнях про зміст освіти та вимогах, які до них висуваються. Зміст освіти є засобом розвитку особистості студента й формування його базової культури. Зміст – динамічна частина освіти. У